

УДК 940.53

Тарасов В. В.

Харківська державна
академія дизайну і мистецтв

ВІЗУАЛЬНА ПУБЛІЦИСТИКА ЯК ДЖЕРЕЛО ІСТОРІЇ ПОВСЯКДЕННЯ «ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ» (ЗАХІДНА НІМЕЧЧИНА, 1946–1947)

Тарасов В. В. Візуальна публіцистика як джерело історії повсякдення «переміщених осіб» (Західна Німеччина, 1946–1947). Стаття присвячена дослідженню повсякденного життя переміщених осіб після закінчення Другої світової війни. У центрі дослідження — журнал «ДіПініада», який видавався в таборі для переміщених осіб Мюнхен-Пазинг у 1946–1947 рр. Феномен «переміщених осіб»¹ розглядається як комплексне соціокультурне явище, котре відіграло помітну роль в історії повоєнної Європи. Автор зазначає, що для всебічного вивчення цього феномена необхідно задіяти не тільки традиційні документальні історичні джерела, а й комплекс візуальних джерел. Саме у такому контексті журнал «ДіПініада» розглядається як візуальна публіцистика та важливе історичне джерело.

Визначено головні особливості устрою післявоєнного соціального середовища окупованої Німеччини, що були пов'язані з комплексом соціально-економічних та політичних обставин. Із використанням історичних джерел 1945–1947 рр. (матеріали преси, звіти чиновників ЮНРРА, рапорти фахівців громадських організацій) установлені основні побутові тактики життя переміщених осіб у таборах ДіПі.

Практика табірної повсякденності розглянута на прикладі матеріалів із приватного архіву родини В. Елліса — харківського інженера та поета, що впродовж зазначеного періоду разом зі своїм другом, художником В. Одіноковим випускав самвидавний альманах «ДіПініада».

Установлено, що альманах як візуальне джерело має надзвичайно цінну контекстуальність. Коло тем, що показані у «ДіПініаді», дозволяє значно якісніше описати побутові та повсякденні практики взаємовідносин місцевого німецького населення з біженцями, американської окупаційної адміністрації — з колишніми в'язнями німецьких концтаборів тощо та проаналізувати весь складний вузол протиріч та взаємин, який становить основний зміст подій 1945–1947 рр. в американській зоні окупації Німеччини.

Зауважено, що дослідження має подальшу перспективу щодо аналізу історії повсякдення у контексті візуальної антропології джерел, які є водночас мистецьким та літературним явищем свого часу.

Ключові слова: історія повсякденності, ЮНРРА, ДіПі, візуальні історичні джерела, візуальна публіцистика, В. Елліс, В. Одіноков.

Тарасов В. В. Визуальная публицистика как источник истории повседневности «перемещенных лиц» (Западная Германия, 1946–1947). Статья посвящена исследованию повседневной жизни перемещенных лиц после окончания Второй мировой войны. В центре исследования — журнал «ДиПиниада», который издавался в лагере для перемещенных лиц Мюнхен-Пазинг в 1946–1947 гг. Феномен «перемещенных лиц» рассматривается как комплексное социокультурное явление, которое сыграло заметную роль в истории послевоенной Европы. Автор отмечает, что для всестороннего изучения этого феномена необходимо задействовать не только традиционные документальные исторические источники, но и комплекс визуальных источников. В этом контексте журнал «ДиПиниада» рассматривается как визуальная публицистика и важный исторический источник.

Проанализированы особенности условий жизни и быта «перемещенных лиц», их практики коммуникации с администрацией лагерей и местным немецким населением. Раскрыты основные повседневные жизненные приоритеты ДиПи, показан характер и способы их занятости.

Обозначены наиболее типичные ситуации в повседневной жизни ДиПи, раскрывающие сложные обстоятельства послевоенного мироустройства. Сложный мир взаимоотношений ДиПи показан в контексте общей исторической ситуации.

В основу исследования положены материалы архива харьковского инженера и поэта В. Эллиса, в частности журнал «ДиПиниада». Журнал издавался в течение 1946–1947 гг. в лагере Мюнхен-Пазинг (американская зона оккупации Германии). Проанализирована графика журнала (художника В. Одинокова) как комплекс исторических визуальных источников, а также поэзия В. Эллиса 1944–1947 гг. как литературный источник. Обозначены наиболее типичные ситуации в повседневной жизни ДиПи, раскрывающие сложные обстоятельства послевоенного мироустройства. Сложный мир взаимоотношений ДиПи показан в контексте общей исторической ситуации как на территории оккупированной Германии, так и в целом в послевоенной Европе. Отмечено, что исследование имеет перспективу как в методологическом, так и в предметном аспектах.

Ключевые слова: история повседневности, ЮНРРА, ДиПи, визуальные исторические источники, визуальная публицистика, В. Эллис, В. Одиноков.

Tarasov V. Visual current literature (publicism) as a source of everyday history “displaced persons” (West Germany, 1946–1947). The article deals with the important scientific problem of everyday life history of displaced persons (DPs) in camps in occupied Germany (US zone of occupation, Bavaria). In the center is the research journal “DiPiniada”, which was published in

¹ Тут і далі термін «переміщені особи» вживається у лапках з огляду на традицію, що закріпилася у вітчизняній історіографії другої половини ХХ — початку ХХІ ст.

a displaced persons camp in Munich-Pasing in 1946–1947 years. The special features of displaced persons is regarded as a complex socio-cultural phenomenon that has played a significant role in the history of post-war Europe. The author notes that for a comprehensive study of this phenomenon is necessary to use not only traditional documentary historical sources, but also a set of visual sources. In this context, “DiPiniada” magazine is regarded as visual journalism, and an important historical source.

Among modern scholars of everyday life “displaced persons” is necessary to mark the book, which are the most comprehensive and complete. Namely: Wyman, M. “DPs: Europe’s Displaced Persons, 1945–1951” (1998) [24]; Cohen, G. D. “In war’s wake: Europe’s displaced persons in the postwar order” (2011) [15]; Holian, A.-M. “Between national socialism and Soviet communism: displaced persons in postwar Germany” (2014) [18].

An important part of the historiography of “displaced persons” problems are studies L. Haushofer «The “Contaminating Agent”: UNRRA, Displaced Persons, and Venereal Disease in Germany, 1945–1947» (2010) [17]; A. Grossmann “Victims, Villains, and Survivors: Gendered Perceptions and Self-Perceptions of Jewish Displaced Persons in Occupied Postwar Germany” (2002) and “Grams, Calories, and Food: Languages of Victimization, Entitlement, and Human Rights in Occupied Germany, 1945–1949” (2011) [16]; S. Salvatici “UNRRA Relief Workers and European DPs” (2012) [21]

Ukrainian historiography of the problem also has its own specificity, which is associated with the complex issues of emigration and repatriation. In a separate research areas of everyday life “displaced persons” can be considered the memoirs of former DP, among which are recollections of famous Ukrainian writers (Ulas Samchuk, Ivan Bahryanyy, Gregory Kostyuk).

The author analyzes the peculiarities of life and living conditions of displaced persons, their communication practices with the camp administration, the local German population, UNRRA officials and representatives of the Soviet occupation authorities. It outlines the main everyday life priorities DPs, shows the character and methods of their employment. Using historical sources 1945–1947 (press materials, reports UNRRA officials, reports of non-governmental organizations professionals) sets the basic everyday life tactics DPs displaced persons in camps. Proved that life DPs based on a few key priorities, among which were the main problems of housing quality, food, clothing, nature of activities and employment. The dynamics of change in the daily life of displaced persons from the primitive forms of survival in 1945–1946, to the “well-fed apathy” 1947–1948.

Considered and illustrates the difference in politics UNRRA in relation to the two main groups of displaced people: immigrants, who were in favor of returning to their homeland; potential emigrants who wanted to find a new life outside the sphere of influence of the USSR.

“DiPiniada” magazine sees many problems of daily life of displaced persons. Among them, as a separate stream can be identified DPs status issues, which are primarily worried about the refugees from the Soviet Union. Almost every issue of the journal in a given context is referred to the problems of displaced persons status.

For example, it refers to the campaign “screening” DPs that UNRRA especially actively conducted in the American occupation zone in Germany in 1946 (Figure 2). The problem of status affects all aspects of daily life “displaced persons”.

Special attention is devoted to gender communication. It is shown that DPs contacts with the local German population was an important communication component, which played a key role in the consolidation of the post-war society. The effect of domestic economic cooperation DPs on the development of “black markets” systems the most popular products: cigarettes, coffee, food delicacies.

The research is based on the materials of the archive of Kharkov engineer and poet V. Ellis, the center of which the magazine “DiPiniada”. The magazine was published during the years 1946–1947 in the camp Munich-Pasing (US zone of occupation in Germany). Analyzed the graphic arts (artist V. Odinokov), as a set of historical visual sources, as well as the poetry of W. Ellis 1944–1947, as a literary source. It identifies the most common situations in everyday life DPs that reveal the difficult circumstances of post-war world order. The complex world DPs relationship shown in the context of the overall historical situation on the territory of occupied Germany and in the whole post-war Europe.

The study was conducted on the basis of a group of historical research methods. We used chronological, systematic methods, as well as comparative analysis. All phenomena are considered by the author as complex. It is noted that the investigation has prospects both in methodological and in the objective aspects. Of particular interest are the artistic decisions of the magazine, which are of interest not only for historians but also researchers of art.

Keywords: history of everyday life, UNRRA, DPs, visual historical sources, publicism, V. Ellis, V. Odinokov.

Постановка проблеми. Термін «візуальна публіцистика» об’єднує широке коло історичних джерел, що в цілому характеризуються поєднанням двох ключових аспектів: масовості та актуальності. Відтак, у мистецькому середовищі, в межах конкретного локального простору, риси публіцистичності формуються як своєрідна контркомунікація, яка спрямована на розв’язання низки актуальних, злободенних питань. Зазвичай такі питання зосереджені у царині повсякденної культури, оскільки саме вона орієнтована на актуалізацію тих або інших сегментів соціуму. У контексті поствоєнного часу це передусім проблеми фізичного виживання, складностей побуту та сприйняття вкрай мінливого повоєнного світу. Упродовж кінця 1940-х рр. усі зазначені обставини суттєво вплинули на характер та способи художньої репрезентації, визначили ключові аспекти художньої мови, а відтак — обумовили загальну спрямованість творів мистецтва як історичного джерела. «Візуальна публіцистика» в усіх її видах та типах спричинилася до формування специфіки відношення людей до дійсності, характеру осмислення минулого та бачення свого місця у стратегіях майбутнього.

Предметом нашого аналізу є сатиричний сам-видавний проект «ДіПінада» (аналогія із «Ліадою» Гомера), що тривав упродовж 1946–1947 рр. у таборі для переміщених осіб Мюнхен-Пазінг («displaced persons» (DPs) / «переміщені особи» (ДіПі), на території американської окупаційної зони Німеччини. Його графічна культура та сатиричний пафос формувалися у складній атмосфері табірної побуту. Цей настінний альманах є вкрай важливим історичним джерелом, яке має особливе значення в аспекті дослідження повсякденного життя ДіПі-таборів в американській окупаційній зоні Німеччини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використання терміна «переміщені особи» фіксується з 1944 року, коли Верховний штаб союзних експедиційних сил (SHAEF) спробував класифікувати масу біженців, що з тих або інших причин були змушені в результаті війни залишити межі свого звичного життєвого простору. Так народилося поняття «переміщені особи» (ДіПі) [20: 482]. Практично з кінця 1940-х рр. у межах західної історіографії триває дослідження цього яскравого та важливого феномена.

Опікувалася проблематикою біженців спеціально створена у листопаді 1943 р. організація ЮНРРА (Адміністрації Об'єднаних Націй з питань допомоги та відновлення), яка згідно зі статутом мала першочергово займатися репатріацією (поверненням на батьківщину) біженців чи навмисно вивезених у Німеччину громадян інших країн. Відзначимо, що вже на початок 1946 р. ЮНРРА мала цілком достатньо даних щодо природи та характеру феномена ДіПі й розглядала кілька сценаріїв вирішення проблеми «переміщених осіб» [22: 3].

Серед сучасних західних публікацій, які, з нашого погляду, є важливими у тому чи іншому аспекті для розв'язання проблематики, що винесена у заголовок, відмітимо монографії М. Веймана (Wyman, Mark, 1998) [24], А.-М. Холіан (Holian, Anna-Marta, 2014) [18], Д. Кохена (Cohen, G. D.) [15] та статті А. Гроссман (Grossmann, Atina) [16], С. Салватічі (Salvatici, Silvia) [21], Л. Хаусхофер (Haushofer, L.) [17] та ін.

Українська історіографія проблеми також має свою специфіку, пов'язану із особливостями воєнного та повоєнного історичного рельєфу, який включає проблематику еміграції, політичного та військового спротиву та культурно-просвітницької діяльності [7; 9; 10]. Окремою складовою історіографії питання є мемуаристика діпійців, зокрема У. Самчука, К. Василів-Сидоренко, В. Маруняка, Р. Воронки та ін. [2; 3; 6; 8].

Окремо відмітимо походження матеріалів, які аналізуються: вони з приватного архіву Станіслава Елліса, сина В. Елліса. Матеріали архіву є тим невеликим, проте вкрай цінним спадком, що пов'язує родину Еллісів, розпорошену між США, Західною Європою та Україною. Виявлений на даний час корпус матеріалів «ДіПінади» складається з авторської графіки художника В. Одіокова та поезії В. Елліса (41 аркуш). Атрибуція матеріалів здійснювалася

нами на підставі об'єктивних документальних даних із застосуванням історико-хронологічного та компаративного методів.

Методологічна складова аналізу візуальних джерел сформована нами на ґрунті дослідження мистецтва графіки та плакату як історичного джерела [12]. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне відмітити важливість методологічних порад та зауважень, висловлених нам О. Коляструк [4], В. Якуніним, С. Посоховим та А. Корневим [5].

Метою дослідження є аналіз матеріалів сам-видавного проекту «ДіПінада» як візуальної публіцистики та важливого історичного джерела у дослідженні проблематики повсякденного життя «переміщених осіб» упродовж 1946–1947 рр. на території американської зони окупації Німеччини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формат інформаційних стендів використовувався в ДіПі-таборах як одне з постійно діючих джерел комунікації. Табірні «брехалівки» швидко стали місцем зустрічей і суперечок та перетворилися на своєрідний публічний простір тісної світу «переміщених осіб».

Відтак «ДіПінада» поширювалася у вигляді настінного альманаху (для чого і потрібні були «кнопки та рамки», що згадуються на кожній обкладинці випуску) (іл. 1), вирізняючись своєю сатиричною спрямованістю та професійною якістю виконання. На відміну від масових та продовжуваних табірних видань, настінні альманахи не потребували ліцензії, що, на наше переконання, також обумовлює змістовні особливості візуальної публіцистики проекту.

В архіві В. Елліса збереглася ротаторна копія «стрічки» першого випуску альманаху, яка дозволяє припустити, що кожен номер містив щонайменше чотири аркуші, об'єднані загальною тематикою та естетикою.

Система візуальної репрезентації альманаху містить кілька ключових напрямків, які співвідносяться із центральними сюжетами історії кінця 1940-х рр. Проте найголовнішою, безумовно, є *проблематика статусу «переміщених осіб»*, яка загалом, на наше переконання, є провідною темою поствоєнного «рухливого» повсякдення.

Станом на літо 1944 р. «переміщені особи» були відчутно важливою частиною німецької економіки. Згідно з оцінками західних дослідників, вони становили близько 29% промислової робочої сили рейху (7,6 млн іноземних цивільних робітників і військовополонених, які працювали в самій Німеччині) і 20% від загального обсягу робочої сили [20: 482]. Ігнорувати таку величезну кількість людей було неможливо. Проте, за логікою міжнародних конвенцій, уся ця маса людей мала «вилучатися» з економічних відносин і відправлятися, як зауважувала преса, «у власні країни».

До червня 1945 р. ЮНРРА створила понад 300 ДіПі-команд, які концентрували «переміщені

них осіб» у збірних центрах. Загалом ішлося про 7–8 млн осіб [22: 9].

Як ми можемо переконалися, слова офіцера ЮНРРА Н. Меліна про те, що діяльність цієї організації є ні чим іншим, як «гігантським гуманітарним хрестовим походом», можна назвати цілком справедливими [21: 430].

Матеріали «ДіПініади» містять кілька важливих сюжетів, пов'язаних із проблематикою статусу «переміщеної особи». Так, чимала увага віддана дратуючому для біженців питанню постійних комісій та перевірок таборів. Заповнення великої кількості документів — форм, звернень, заяв, пояснень тощо — становила невід'ємну частину повсякденного світу ДіПі. Питання статусу впливало абсолютно на всі сторони життя діпійця: від порядку перебування в таборі до якості матеріального та продуктового забезпечення.

Більшість подібних випадків, іронічно зображених на сторінках «ДіПініади», ймовірно, пов'язані з кампанією т. зв. скринінгу (дослівно: screening — «просівання»), яку окупаційна адміністрація особливо активно проводила в американській зоні в 1946–1947 рр. Від наслідків цієї перевірки залежало, чи вважатиметься діпієць потенційним емігрантом або потенційним репатріантом.

Віршовані рядки В. Елліса підкреслюють характерну для американських чиновників ЮНРРА манеру висловлювання: «...Сказав с улыбкою — о'кей» (іл. 2), яка, ймовірно, усвідомлювалася «переміщеними особами» як елемент суто побутової, нейтрально ввічливої усної риторики, що при цьому невластива слов'янським мовним звичкам. Цей маркер «американізму» відмічає і У. Самчук у своїх табірних нотатках. На наш погляд, украй симптоматичним є той факт, що контекст, у якому наведено згаданий маркер, — цілком ідентичний контексту «ДіПініади», адже йдеться про ту ж саму кампанію скринінгу у той самий проміжок часу: «Учора й сьогодні суд і пересуд оселі, на вагу ставиться наше ДіПі (тут і далі виділено нами. — В. Т.), учора виповняли анкети, сьогодні відповідали усно. Скільки було тих анкет і скільки відповідалось. Найкраще, хотілося б на все те плюнути і піти ген, лишень не хватає зухвальства. А так сильно хотілося б... Люди схвильовані, оповідають, що їх питали, що відповідали... Покищо ніхто не знає висліду цього і ми також. Але здається, що з нами все гаразд. Урядовці УНРРИ — чоловік і жінка були чемні, на прощання сказали *О-кей і Гуд-Лак*» [8: 164–165].

У той же час важливо розуміти логіку дій ЮНРРА упродовж 1945–1946 рр., що в загальних рисах формулювалася як надання тимчасової опіки над «переміщеними особами» до їх репатріації та «заохочення повернення в свої домівки ДіПі в найкоротші терміни» [23: 13]. По суті справи, це означало надання всім ДіПі їжі та одягу, налагодження елементарного побуту із подальшим поступовим поверненням до Центральної та Східної Європи.

У підсумку, як відзначає Д. Коен, ЮНРРА «функціонувала в якості альтернативної держави добробуту для осіб без громадянства» [20: 484]. Окремо наголосимо на тому, що до мінімального пакету підтримки входили не лише питання забезпечення та проживання ДіПі до моменту репатріації, а й форми їхньої психологічної та фізичної реабілітації, освіти та розваги [20: 484–485].

У контексті нашого дослідження цікавим є акцентування на обов'язковості репатріації, оскільки переважна більшість ДіПі станом на 1946 р. відкрито цього не бажала. Особливо це стосувалося радянських «переміщених осіб»: через рік після перемоги вони мали досить чітке уявлення про трагічну долю багатьох біженців, що повернулися до СРСР. Своєрідним маніфестом подібних настроїв став відомий памфлет І. Багряного «Чому я не хочу повертатися до СРСР?» [1].

З початку 1946 р. політика ЮНРРА прийняла форму «м'якого тиску» на ДіПі. Створювались такі обставини, що, за логікою окупаційної адміністрації, схилили максимально більшу кількість «переміщених осіб» до повернення у власні країни. У цьому контексті нам здається цілком закономірним висновок про те, що рішення про формування ДіПі-таборів за національною ознакою (польські, прибалтійські, російські й ін.) було прийнято штабквартирою ЮНРРА «з політичних причин», для переслідування єдиної мети — «заохочення репатріації» [21: 439].

Питання статусу «діпійця» мало і виразні внутрішні форми, що назагал були орієнтовані на найближче побутове оточення «переміщених осіб». У згаданому аспекті передусім виділимо два головних маркера повсякденного спілкування: гендерну комунікацію та розподіл товарів і продуктів.

Попри складні фізичні та побутові обставини, світ ДіПі упродовж 1945–1948 рр. переживає кілька демографічних циклів, що були безпосередньо пов'язані зі значною кількістю новонароджених «діпінят», за висловом В. Елліса (іл. 3).

Упродовж 1946–1948 рр. «всередині» системи ДіПі фіксувалася значна кількість шлюбів. Як стверджує Д. Баумель, ця тема виступала однією з найбільш цитованих в офіційних документах окупаційної адміністрації та благодійних організацій і, безумовно, впливала на політику відносно «переміщених осіб», на визначення їх потреб та умов життя [13: 102].

Більшість таборів ДіПі в цей період характеризує «демографічний вибух», який фахівці пов'язують із психологічними компенсаторними механізмами. Люди, що вижили та отримали нову батьківщину, реагували на імпульс продовження роду «ще до того, як їх власна фізична реабілітація була завершена». За словами працівника адміністрації одного з таборів: «...До весни 1946, кожна третя жінка була або вагітна, або вже штовхала перед собою дитячу коляску» [там само].

Окрім наведених аргументів зазначимо, що жіноча частина «населення планети ДіПі» усвідомлювала і впливовість родинного статусу в питаннях репатріації та еміграції. Зокрема у нашому розпорядженні є декілька прямих мемуарних свідчень того, що можливість автоматичного набуття новонародженими німецького громадянства прискорювала формування родин та квазіродин [2: 132].

Коло тем, що осмислюють особливості гендерної комунікації, є в матеріалах «ДіПінади» доволі значним та різнобарвним. Так, є присутнім і сарказм щодо знайомства з жінкою заради кількох цигарок (іл. 4), і, навпаки, іронія з приводу ігнорування жіночого товариства задля партії у пінг-понг.

Важливим елементом «візуальної публіцистики» альманаху є проблема розподілу товарів та продуктів, що, з нашої точки зору, може вважатися чи не головним фактором ідентичності внутрішнього статусу «переміщеної особи» упродовж 1945–1948 рр.

До середини 1946 р. система товарного постачання таборів ДіПі у цілому була налагоджена. Достатньо швидко визначилися її основні пріоритети та товарні «валюти»: передусім це кава, цигарки та одяг.

Так, характерну побутову ситуацію демонструє один із перших випусків альманаху, датований нами весною 1946 р., який «перевідавався» В. Еллісом та В. Одіноковим у кількох літніх випусках «ДіПінади» (іл. 5). Йдеться про публічне роздягання на вулиці міста діпійця, що вдягнув військовий американський однострій на побачення з дівчиною. Абревіатура на шоломі поліцейського (MP — Military Police / військова поліція) говорить сама за себе. Підрозділи MP виконували в американській зоні окупації функції охорони громадського порядку і несли службу в режимі посиленого військового забезпечення, що стосувалося не тільки форми, а й спецзасобів (передусім зброї). У 1945–1947 рр. військовий одяг (оригінальний або перешитий) становив значну частину гардеробу діпійців, проте це не стосувалося елементів форми, що підкреслювала статус її носія та не могла потрапити до рук біженця якимось іншим способом, окрім прямої крадіжки зі складу — про що безпосередньо зазначено у віршованому фрагменті В. Елліса.

Запис У. Самчука від 25 липня 1946 р. промовисто свідчить про системність подібної ситуації в інших частинах американської зони окупації, зокрема у Новому Ульмі (біля Штутгарта, Баварія). Там MP шукала «американські військові речі», яких, за висловом автора, «тепер безліч потрапило у невластиві руки», а загалом «спекуляція американськими товарами, <...> буває по цілій Німеччині» [8: 125].

Двічі в матеріалах альманаху згадується «гаупт-квартира». Причому в обох випадках візуальна репрезентація аркушів пов'язує його із системою товарного та продуктового забезпечення ДіПі. Особливо промовистим є образ жінки — чиновниці ЮНРРА (в уніформі та із відповідним знаком), що у

вигляді літаючого «тутті» дарує діпійцям різні товари з величезного рогу достатку (іл. 6).

Саме словосполучення «гаупт-квартира» є нічим іншим як транслітерацією та письмовою калькою усного мовлення. У 1946–1947 рр. в Мюнхен-Пазінгу перебувала штаб-квартира (або, у вимові на німецькій манер, — «гаупт-квартира») американської зони окупації Німеччини. Природно, це позначалося і на кількості, і на якості продуктів, які через «пакети допомоги» і табірні кухні забезпечували ДіПі належні 2500/3000 Ккал на день. Наприкінці 1946 р. табір Мюнхен-Пазінг мав перейти «на утримання» п'ятого дистрикту американської зони, що знижувало його статус до звичайного ординарного табору зі стандартним забезпеченням. А «гаупт-квартира», з якою «більше було їжі», як іронізують В. Елліс та В. Одіноков, залишиться тільки спогадом [11: 78].

Питання розподілу товарів та продуктів в системі ДіПі-таборів трапляється практично в усіх головних типах джерел та документів 1945–1948 рр., починаючи від звітів чиновників ЮНРРА та фахівців благодійних організацій [19; 22; 23] до мемуарних та щоденникових свідчень самих діпійців.

Окреслення власного статусу через близькість до товарних «синекур» іноді набувало політичного забарвлення. Наприклад, у спогаді Р. Воронки, вітчм якого був головою табірної адміністрації, а мати працювала службовцем із соціального забезпечення, згадується кумедний випадок розподілу «15 теплих пальт серед 300 жінок», яке відбувалося за критерієм політичної приналежності. Зрештою, «опозиційна» група «отримувала від службовця <...> лише декілька, а то й нічого» [3: 146].

Важливо відзначити, що до закінчення війни в Європі навесні 1945 року ЮНРРА діяла в основному через військові канали, що включало загальну логістику процесу, побудову таборів та ін. Оскільки інтереси війни й перемоги превальювали, система ДіПі-таборів вибудовувалася як елемент військової комунікації [14: 235], що також залишило свій слід у характері сатиричної репрезентації візуальної публіцистики «ДіПінади» (іл. 7).

Чимало дослідників вважають, що створення ЮНРРА стало початком фундаментального зсуву в характері післявоєнної допомоги, яка таким чином від моделі «пасивної» благодійності приватних організацій перейшла до «активного» процесу державної підтримки «переміщених осіб». Західний світ сприймав діяльність ЮНРРА в основному в матеріальному аспекті, як надання допомоги з постачання і розподілу ДіПі «продовольством, житлом, паливом, одягом», хоча організація мала більш широке коло обов'язків [18: 42].

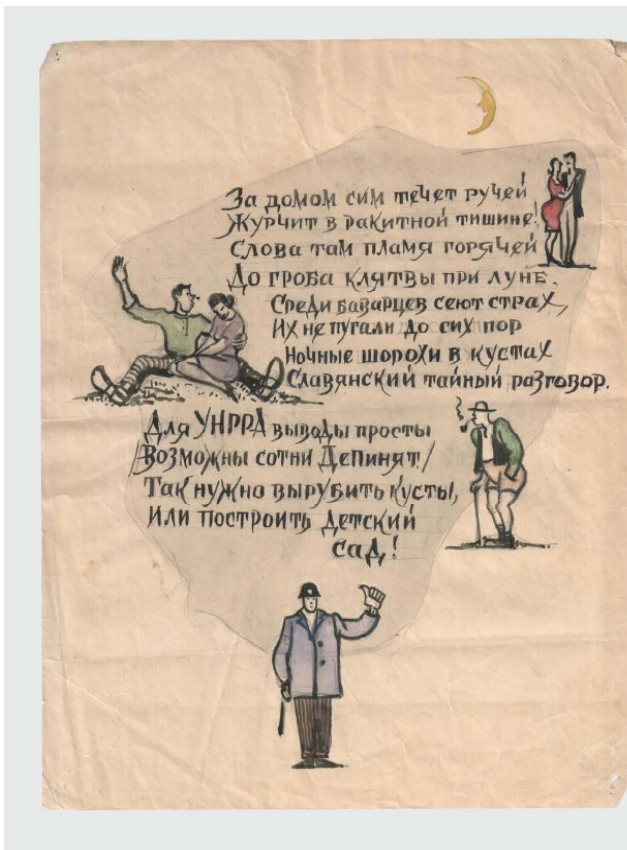
Висновки з даного дослідження. Зазвичай візуальні історичні джерела за характером своєї природи віддзеркалюють не стільки саму навколишню дійсність, скільки уявлення митця щодо неї. Завдання твору мистецтва може і не припускати можли-

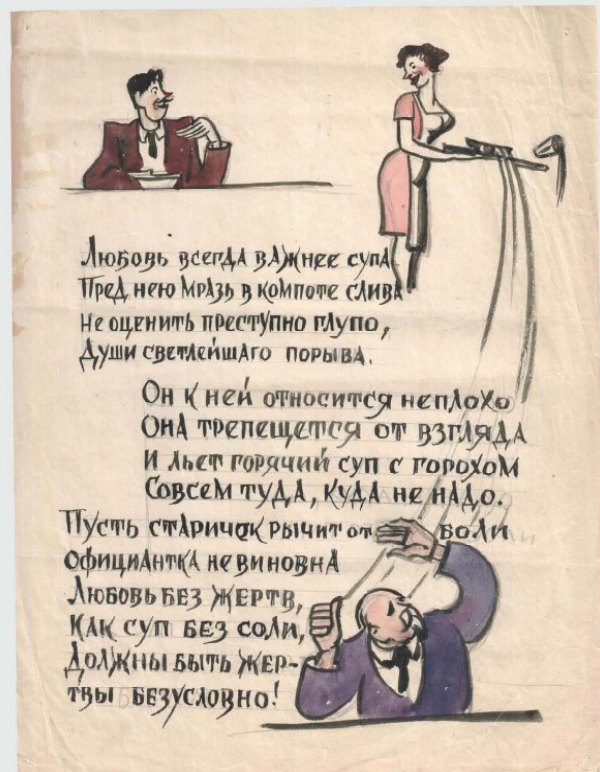
Лл. 1. В. Елліс, В. Одіноков. Обкладинка «ДіПінади». Графічне рішення обкладинки для випусків 1-4. Випуск 4. 1946 (квітень?). Мюнхен-Пазінг

Лл. 2. В. Елліс, В. Одіноков. Кампанія скріннінгу («просіювання») ДіПі. Аркуш осіннього випуску. 1946 (листопад). Мюнхен-Пазінг

Лл. 3. В. Елліс, В. Одіноков. Фрагмент випуску «ДіПінади». Аркуші №2-3. 1946 (квітень). Мюнхен-Пазінг

Іл. 4. В. Елліс, В. Одіоков. «Цигаркова комунікація». Аркуш весняного випуску. 1946 (травень?). Мюнхен-Пазінг

Іл. 5. В. Елліс, В. Одіоков. Кампанія проти спекуляції американськими військовими речами. Аркуш весняного випуску. 1946 (травень?). Мюнхен-Пазінг

Іл. 6. В. Елліс, В. Одіоков. Сатиричні роздуми з приводу зміни підпорядкування табору. Аркуш зимового випуску. 1946 (грудень). Мюнхен-Пазінг

Іл. 7. В. Елліс, В. Одіоков. Офіцер ЮНРРА. Аркуш зимового випуску. 1946 (грудень). Мюнхен-Пазінг

вості «правдивого» відтворення життєвої ситуації, адже в такому разі мислення уявними художніми образами спрямоване на побудову «мистецького жесту», а не фіксацію історичного факту чи явища. Поза тим сатиричний пафос твору зобов'язує митця до особливого типу репрезентації, у контексті якого історичність стає невід'ємною властивістю гумору, іронії та сарказму. Як відомо, іронізують над тими явищами, що є знайомими та зрозумілими. У цьому сенсі візуальні джерела сатиричної спрямованості мають більш широкий спектр репрезентативності, стримуючи художню «вольницю» митця та спрямовуючи її у рамки відтворення дійсної побутової культури.

Наголосимо на тому, що сатиричний альманах В. Елліса та В. Одінокова є прикладом т. зв. контекстуального повсякдення, тобто такого способу віддзеркалення дійсності, що обумовлюється достатньо жорсткими обставинами навколишнього життя та виступає елементом низки причинно-наслідкових зв'язків, які визначають практично всі головні видимі особливості джерела. Це стосується не тільки питань техніки та форми створення альманаху, а й кола тем, напрямків сатири та способу репрезентації центральної ідеї «ДіПініади». Особливості повсякденного життя «переміщених осіб» формувалися в умовах мінливого, надзвичайно нестабільного післявоєнного часу. Сатирична загостреність «ДіПініади» є частиною цього складного комплексу протиріч, що суттєво впливає на характер сюжеттики та побудову образів головних дійових персонажів альманаху.

Дослідження має подальшу перспективу щодо аналізу історії повсякдення у контексті візуальної антропології джерел, які є водночас мистецьким та літературним явищем свого часу.

Література:

- Багрянний І. Чому я не хочу повертатися до СРСР? / І. Багрянний // Публіцистика. — К. : Смолоскип, 2006. — С. 428–445.
- Василів-Сидоренко К. З відстані 60 літ... / К. Василів-Сидоренко // Альманах УНС, 2008 (річник 98-й). — Парсиппані, Нью-Джерсі : Свобода, 2008. — С. 126–133.
- Воронка Р. Дитинство на планеті Ді-Пі / Р. Воронка // Альманах УНС, 2008 (річник 98-й). — Парсиппані, Нью-Джерсі : Свобода, 2008. — С. 134–149.
- Коляструк О. Візуальні документи як особливі джерела історії повсякденності / Ольга Коляструк // Україна ХХ ст. : Культура, ідеологія, політика : зб. ст. — К. : Ін-т іст. Укр. НАНУ, 2008. — Вип. 14. — С. 260–261.
- Корнев А. Пісенна епіка та візуальні образи доби Хмельниччини : збіги та розбіжності / А. Корнев // Літературознавство. Фольклористика. Культурологія. — 2015. — Вип. 18–20. — С. 302–310.
- Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині і Австрії по другій світовій війні / В. Маруняк. — Т. 1 : Роки 1945–1951. — Мюнхен : Академічне вид-во д-ра Петра Релея, 1958. — 429 с.
- Очеретяний Є. Політика західних окупаційних властей щодо українських біженців і переміщених осіб у Німеччині (1945–1949 рр.) : автореф. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Очеретяний Є. О. — Чернівці, 2011. — 19 с.
- Самчук У. Плянета ДіПі : нотатки й листи / У. Самчук. — Вінніпег : накладом товариства «Волинь», 1979. — 355 с.
- Сидоренко Н. Журналістська «Планета Ді-Пі» : українська преса у таборах військовополонених, переміщених осіб і біженців у Європі після II Світової війни (1945–1950) / Н. Сидоренко, О. Сидоренко. — К., 2000. — 175 с.
- Стрільчук Л. Українські політичні біженці та переміщені особи після Другої світової війни : автореф. ... канд. іст. наук : спец. 00.07.02 / Стрільчук Л. В. — Чернівці, 1999. — 16 с.
- Тарасов В. «Живи, и умирать не надо!». Творческое наследие Владислава Эллиса и Владимира Одинокова. 1945–1947 гг. (Стихи и иллюстрации, созданные в лагере для перемещенных лиц) [Альбом] / Владимир Тарасов, Андрей Корнев, Станислав Эллис ; под ред. С. В. Эллиса. — Х. : Раритеты Украины, 2016. — 112 с. — (Структури повсякденності).
- Тарасов В. «Окопна графіка» як джерело з історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. / В. В. Тарасов // Література та культура Полісся : зб. наук. праць / Ніжинський держ. ун-т ім. М. Гоголя. — Ніжин, 2011. — Вип. 61 : Проблеми літературознавства, історії та культури України з погляду сучасності. — С. 147–151.
- Baumel, J.-T. (1997). DPs, Mothers and Pioneers: Women in the She'erit Hapleah. *Jewish History, Volume 11, № 29 Fall*, 99–110.
- Benn, E. C. (1947) The work of the health division of the unrra italian mission, 1944–47. *Public health, September*, 235–238.
- Cohen, G. D. (2011) In war's wake: Europe's displaced persons in the postwar order. (2011). Oxford: Oxford University Press, 248.
- Grossmann, A. (2011) Grams, Calories, and Food: Languages of Victimization, Entitlement, and Human Rights in Occupied Germany, 1945–1949. *Central European History* 44, 118–148.
- Haushofer, L. (2010). The «Contaminating Agent»: UNRRA, Displaced Persons, and Venereal Disease in Germany, 1945–1947. *American Journal of Public Health, June, Vol. 100 (№ 6)*, 993–1003.
- Holian, A.-M. (2014). Between national socialism and Soviet communism: displaced persons in postwar Germany. (2014). The University of Michigan Press, 367.
- Parry C. (1953). Some medical problems at a camp for displaced persons / [Reference «Friends ambulance UNRRA report. September, 1945»]. *Public health, March*, 86–88.
- Persian, J. (2012). Displaced persons and the politics of international categorisation(s). *Australian Journal of Politics and History*, 58 (4), 481–496.
- Salvatici, S. (2012). UNRRA Relief Workers and European DPs. *Journal of Refugee Studies (Published by Oxford University Press), Volume 25, № 3*, 428–451.
- Shils, E. A. (1946). Social and Psychological Aspects of Displacement and Repatriation. *Journal of Social Issues [The Society for the Psychological Study of Social Issues]*, August 1946, Volume 2, Issue 3, 1–18.
- Woodward, E. S. (1945). UNRRA and War's Aftermath. *Social Security, November*, 10–14.
- Wyman, M. (1998). DPs: Europe's Displaced Persons, 1945–1951, Ithaca, N.Y., Cornell University Press, 257.

References:

- Bahryanyy, I. (2006). Chomu ya ne khochu povertatysya do SRSR? [Why I don't want to return to the USSR]. Kyiv, pp. 428–445. (In Ukraine).
- Vasylyv-Sydorenko, K. (2008). Z vidstani 60 lit... [From a distance of 60 years ...] Al'manakh UNS, pp. 126–133. (In USA).
- Voronka, R. (2008). Dytynstvo na planeti Di-Pi [Childhood on the planet DPs]. Al'manakh UNS, pp. 134–149. (In USA).
- Kolyastruk, O. (2008). Vizual'ni dokumenty yak osoblyvi dzherela istoriyi povsyakdennosti [Visual documents as special source history of everyday life]. Kyiv, pp. 260–261. (In Ukraine).
- Kornyev, A. (2015). Pisenna epika ta vizual'ni obrazy doby Khmel'nychchyny : zbihy ta rozbizhnosti [Singing epic poetry and visual art in the time of Khmelnytsky]. *Literaturoznavstvo*.

- Fol'klorystyka. Kul'turolohiya. Issue 18-20, pp. 302-310. (In Ukraine).
6. Marunyak, V. (1958). Ukrayins'ka emigratsiya v Nimechchini i Avstriyi po druhiy svitoviy viyni. [Ukrainian emigration in Germany and Austria after World War II]. Myunkhen, 429 p. (In Germany).
 7. Ocheretyanyy, Ye. (2011). Polityka zakhidnykh okupatsiynykh vlastey shchodo ukrayins'kykh bizhentsiv i peremishchenykh osib u Nimechchini (1945–1949 rr.) [Policy of the Western occupation authorities against the Ukrainian refugees and displaced persons in Germany of 1945–1949]. Chernivtsi, 19 p. (In Ukraine).
 8. Samchuk, U. (1979). Plyaneta Di-Pi. Notatky y lysty. [Planet DPs. Notes and letters]. Vinnipeh, 355 p. (In Canada).
 9. Sydorenko, N. and Sydorenko, O. (2000). Zhurnalists's'ka «Planeta Di-Pi»: ukrayins'ka presa u taborakh viys'kovopolonenykh, peremishchenykh osib i bizhentsiv u Yevropi pislya II Svitovoyi viyny (1945–1950). [Ukrainian press in the POW camps, displaced persons and refugees in Europe after World War II (1945–1950)] Kyiv, 175 p. (In Ukraine).
 10. Stril'chuk, L. (1999). Ukrayins'ki politychni bizhentsi ta peremishcheni osoby pislya Druhoyi svitovoyi viyny [Ukrainian political refugees and displaced persons after the World War II]. Chernivtsi, 16 p. (In Ukraine).
 11. Tarasov V., Kornev A., Ellis V. (2016). «Zhivi, i umirat' ne nado!». Tvorcheskoe nasledie Vladislava Jellisa i Vladimira Odinokova. 1945-1947 gg. (Stihi i illjustracii, sozdannye v lagere dlja peremeshhennykh lic). [«Live! Do not die!». The artistic heritage of Vladislav Ellis and Vladimir Odinokova. 1945-1947. (Poems and illustrations created in a camp for displaced persons)]. Kharkiv, 112 p. (In Ukraine).
 12. Tarasov, V. (2011). «Okopna hrafiika» yak dzherelo z istoriyi Velykoyi Vitchyznyanoi viyny 1941–1945. [«Trench graphic art» as the source of the Great Patriotic War of 1941–1945]. Nizhyn, pp. 147–151. (In Ukraine).
 13. Baume, J.-T. (1997). DPs, Mothers and Pioneers : Women in the She'erit Hapleth. Jewish History. Vol. 11, no. 29 Fall, pp. 99–110.
 14. Benn, E. C. (1947). The work of the health division of the unrra italian mission, 1944–47. Public health, September, pp. 235–238.
 15. Cohen, G. D. (2011) In war's wake : Europe's displaced persons in the postwar order. (2011). Oxford : Oxford University Press, 248 p.
 16. Grossmann, A. (2011). Grams, Calories, and Food : Languages of Victimization, Entitlement, and Human Rights in Occupied Germany, 1945-1949. Central European History 44, pp. 118–148.
 17. Haushofer, L. (2010). The «Contaminating Agent» : UNRRA, Displaced Persons, and Venereal Disease in Germany, 1945-1947. American Journal of Public Health. June, vol. 100 (no. 6), pp. 993–1003.
 18. Holian, A.-M. (2014). Between national socialism and Soviet communism : displaced persons in postwar Germany. (2014). The University of Michigan Press, 367 p.
 19. Parry, C. (1953). Some medical problems at a camp for displaced persons. Reference «Friends ambulance UNRRA report. September, 1945». Public health, March, pp. 86–88.
 20. Persian, J. (2012). Displaced persons and the politics of international categorisation(s). Australian Journal of Politics and History, 58 (4), pp. 481–496.
 21. Salvatici, S. (2012). UNRRA Relief Workers and European DPs. Journal of Refugee Studies (Published by Oxford University Press). Vol. 25, no. 3, pp. 428–451.
 22. Shils, E. A. (1946). Social and Psychological Aspects of Displacement and Repatriation. Journal of Social Issues. The Society for the Psychological Study of Social Issues, August 1946. Vol. 2, issue 3, pp. 1–18.
 23. Woodward, E. S. (1945). UNRRA and War's Aftermath. Social Security. November, pp. 10–14.
 24. Wyman, M. (1998). DPs : Europe's Displaced Persons, 1945–1951, Ithaca, N. Y., Cornell University Press, 257 p.